

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

(за матеріалами XIV Всесвітнього конгресу з компаративної освіти)

КУРИЛО В. С.,
ВАХОВСЬКИЙ Л. Ц.

УДК 37.013.74:005.745

ОДНИМ із потужних чинників розвитку освіти в умовах глобалізації та формування єдиного європейського простору є порівняльна педагогіка, яку ще називають педагогічною компаративістикою. Сьогодні вона перестає бути просто педагогічною науковою дисципліною, а поступово перетворюється в особливу самостійну галузь гуманітарного знання. На цю специфіку сучасної порівняльної педагогіки вказував відомий англійський компаративіст і видатний діяч освіти Б. Холмс (В. Holmes) (1920 – 1993). У праці „Тенденції порівняльної педагогіки” („Trends in Comparative Education”) він підкреслював, що педагогічна компаративістика не повинна займатися тільки вивченням, порівнянням і аналізом вузькопедагогічних (шкільних) проблем. Її завдання в сучасному світі значно розширені й передбачають наукове осмислення фундаментальних тенденцій розвитку освітніх систем, участь у теоретичному обґрунтуванні державної освітньої політики та практичній реалізації освітніх стратегій [5, с. 343].

Зауважимо, що українські педагогі-компаративісти Н. Лавриченко, Г. Єгоров, А. Сбруєва, відомі російські фахівці Б. Вульфсон, О. Джуринський, В. Капранова, З. Малькова, В. Титов

та інші також усвідомлюють, що сьогодні порівняльна педагогіка не може зупинитися тільки на дослідженні зарубіжного шкільно-педагогічного досвіду. Вона повинна прагнути виявлення глобальних закономірностей і тенденцій розвитку освіти в сучасному світі. Але при цьому, як підкреслює Н. Лавриченко, „доцільно періодично порушувати питання, чи не наділяємо ми часом порівняльну педагогіку невластивими для неї функціями і завданнями – інтеграційними, управлінськими, координаційними?” [2, с. 17]. Така „пильність”, на думку дослідниці, потрібна, щоб педагогічна компаративістика прагнула наукової істини, а не обслуговувала певні політичні інтереси.

На жаль, в Україні порівняльно-педагогічні дослідження зорієнтовані здебільшого на вивчення зарубіжного педагогічного досвіду „крізь призму проблем вітчизняної школи і педагогіки”. Дисертаційні роботи, присвячені порівняльно-педагогічній проблематиці, відрізняються вузькою тематикою, низьким прогностичним потенціалом і спрямовані переважно на вирішення окремих педагогічних проблем.

Мета статті – провести порівняльний аналіз сучасних компаративних досліджень у галузі освіти, що проводять у зарубіжних країнах та в Україні, і на цій основі виявити спільне й відмінне в їхньому характері та проблематиці.

Джерельною базою для такого аналізу будуть служити матеріали XIV Всесвітнього конгресу з порівняльної освіти, що відбувся в червні 2010 р. у м. Стамбул. Конгрес був організований авторитетною міжнародною організацією – Усесвітньою радою співтовариств з порівняльної освіти (World Council of Comparative Education Societies), яка була створена 1970 р. у м. Оттава (Канада) у складі чотирьох національних і одного регіонального співтовариства. Засновником Усесвітньої ради став Міжнародний комітет із компаративної освіти, який розпочав роботу в 1968 р. в одному з провідних канадських вищих навчальних закладів – університеті Британської Колумбії [6, с. 1].

2010 р. Усесвітня рада співтовариств із порівняльної освіти відзначила своє 40-річчя, і на сьогодні до її складу входять асоціації 37 держав, зокрема США, Великобританії, Франції, Аргентини, Японії, Німеччини, ПАР, Туреччини, Чехії, Росії, Казахстану та ін. 37-м членом Усесвітньої ради стала Україна, і дуже приємно, що її представляє регіональна Асоціація з проблем компаративної педагогіки, створена на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зазначимо, що всесвітні конгреси з порівняльної освіти організовують один раз на три роки. Останній – XIV – проводили, як ми вже згадували, у м. Стамбулі на базі найкращого турецького вищого навчального закладу – університету Богазічі. Заявки на участь у Конгресі подали 111 держав, насправді в його роботі взяли участь представники 98 країн світу. Загальна кількість учасників конгресу становила приблизно 1500 чоловік. Їх об'єднувало загальне прагнення знайти шляхи вдосконалення освіти як соціального інституту, забезпечити підвищення ефективності освітньої діяльності в умовах глобального світу.

Аналіз матеріалів усесвітнього конгресу, а також особисті враження від його роботи, спілкування з ученими-компаративістами інших країн дозволяють виділити деякі

відмінності в *характері* компаративних досліджень, що проводять у зарубіжних країнах і в Україні.

Відмінність перша. Сучасні компаративні дослідження в галузі освіти за кордоном мають переважно *міждисциплінарний* характер, тоді як в Україні порівняльно-педагогічні дослідження переважно *монодисциплінарні*. Викликає певне здивування той факт, що в обговоренні освітніх проблем на Всесвітньому конгресі брали участь не тільки й не стільки педагоги, скільки представники інших наук та сфер діяльності – соціологи, філософи, економісти, інженери, психологи, лінгвісти, історики, менеджери та інші. В Україні над подібними проблемами працюють зазвичай тільки педагоги, а вчені інших галузей ставляться до педагогічних досліджень критично або, у кращому разі, поблажливо.

Відмінність друга. Компаративні дослідження в Україні мають переважно *країнознавчий* характер і розглядають педагогічний досвід окремих, найчастіше розвинених країн світу. За кордоном превалюють так звані *проблемні* компаративні дослідження, присвячені порівняльному аналізу актуальних освітніх проблем. Можна припустити, що тяжіння до країнознавчих досліджень пояснюється довгим перебуванням наших учених за „залізною завісою” і певною мірою стереотипом, що все краще – за кордоном.

Проблемні компаративні дослідження, на відміну від країнознавчих, здійснюють на вищому рівні узагальнення, часто з урахуванням досвіду кількох країн. Як наслідок, вони мають більш глобальний та ефективний вплив на розвиток освіти.

Відмінність третя. Зарубіжні компаративні дослідження, як це не дивно, мають більш *фундаментальний*, теоретичний характер, і тому здатні впливати не тільки на освітню діяльність, а й на освітню політику. У нашій країні – це найчастіше *прикладні* розробки, які відрізняються описовістю й над якими тяжіє горезвісна практична значущість.

На нашу думку, вітчизняна порівняльна педагогіка недостатньо враховує той факт, що в 90-х рр. ХХ ст. відбулися суттєві зміни в методології порівняльно-педагогічних досліджень. Раніше порівняльна педагогіка, як й інші гуманітарні науки, розглядала світ як сукупність регіональних спільнот, що історично склалися й існують автономно. На сучасному етапі, як слушно зауважила Є. Бражник, виникає так званий усесвітній підхід, який зумовив перехід від аналізу освіти в закритому національному контексті до врахування позиції країни в контексті міжнародному [1, с. 44]. Зміст порівняльних досліджень в умовах глобалізації й інтернаціоналізації стосується найрізноманітніших рівнів освіти, відрізняється мікро- та макрорівнями аналізу, поєднанням одиничного, особливого й загального. Пріоритетним предметом наукових досліджень стає глобальний порівняльний аналіз систем освіти в контексті різноманітного й цілісного світу. Іншими словами, особливість сучасної методології компаративних досліджень полягає в її відкритості, розмаїтті й у переході від „методології одиничного” (вивчення однієї країни) до „методології загального” (вивчення країни-нації в контексті всього світового освітнього простору).

Відмінності в характері й методології порівняльно-педагогічних досліджень виявляються насамперед у їхній *проблематиці*. Цікавий аналіз проблематики компаративних досліджень у галузі освіти провів відомий аргентинський учений К. Олівера (С. Olivera). Він проаналізував доповіді, представлені на V та VI Всесвітніх конгресах з порівняльної педагогіки (Париж, 1984; Ріо-де-Жанейро, 1987), загальна кількість яких перевищувала 350. Виявилася тенденція до збільшення кількості наукових повідомлень, присвячених розгляду „загальних проблем освіти у світовому масштабі”, тобто фундаментальних проблем (19 % – на конгресі в м. Парижі та 26 % – у м. Ріо-де-Жанейро). При цьому 13 – 17 % робіт було присвячено

проблемам теорії, епістемології та методології, а приблизно 45 % – виявилися вузькими країнознавчими дослідженнями, обмеженими описом, а іноді й аналізом системи освіти, історичного процесу, інновації або національної специфіки. У них були відсутні не тільки найменші порівняння, але й будь-які висновки чи гіпотези, корисні для інших країн [3, с. 15]. К. Олівера вважає, що країнознавчі дослідження прикладного характеру зазвичай пропонують вузькопедагогічні судження з питань освіти й здебільшого виключають саму можливість повноцінного порівняльного аналізу.

Тенденція до фундаменталізації компаративних досліджень виявилася й у проблематиці XIV Всесвітнього конгресу з порівняльної освіти. В опублікованих матеріалах було подано анотації понад 1400 наукових повідомлень. Цікаво, що деякі доповіді, подані канадськими й британськими фахівцями, були присвячені аналізу освітньої ситуації в сучасній Україні.

Загальна проблема, над якою працювали учасники XIV Всесвітнього конгресу, була сформульована так: „*Установлення меж, розмежування й нові можливості в освіті та суспільстві*” („*Bordering, Re-Bordering and New Possibilities for Change in Education and Society*”).

Як бачимо, проблема сформульована узагальнено, з використанням не педагогічних, а, імовірно, соціологічних термінів, і це дало можливість для її обговорення вченим різних наукових галузей.

Щодо постановки самої проблеми цікавим є міркування К. Саудейна (С. Soudien) (Саудівська Аравія) про те, що тема актуальна для сучасного нестабільного часу й допоможе в усвідомленні ідентичності. Вона повинна відповісти на запитання, як співвідносяться межі між країнами та їхніми освітніми системами, а також межі в нашому розумі й серцях і наші відчуття подібності та солідарності. К. Саудейн зазначив, що місце проведення конгресу є символічним,

оскільки водночас підтверджує і спростовує усталені поняття Сходу й Заходу, а його історія сповнена суперечливих моментів щодо азійської та європейської ідентичності [4, с. 5].

На думку Ф. Гек (F. Gek) (Туреччина), проблематика, яку розглядають, протистоїть парадоксу, який вона сформулювала так: світи, що межують між собою, черпають сили з власних установлених, керованих і репродукованих відмінностей. Ідея про „світ без кордонів”, підкреслює вчена, повинна бути спрямована на повагу до цих відмінностей і прийняття цього різноманіття. При цьому особливу увагу треба приділити аналізу простору відмінності, відсутності й розбіжності [Там само, с. 6].

Найглибший аналіз проблеми було подано в доповіді С. Робертсон (S. Robertson), професора соціології освіти Брістольського університету (Велика Британія). Її академічна кар’єра розвивалася в чотирьох країнах – в Австралії, Канаді, Новій Зеландії й в Англії, де вона працює з 1999 р. до сьогодні.

Ми будемо спиратися не тільки на опубліковані тези доповіді британської дослідниці, але й на зміст лекції, яку вона прочитала для учасників конгресу. С. Робертсон зупинилася насамперед на аналізі поняття „простір”, яке вона визначає гранично узагальнено, як щось, зроблене завдяки людській діяльності та яке, своєю чергою, зумовлює її. Освітнім вона називає простір, у якому досягаються, породжуються й оскаржуються відмінності. Простір завжди пов’язаний із межами, а виробництво та контроль простору й меж – із проблемою влади й політики, породженням проблеми нерівності.

Цікавими є міркування С. Робертсон про онтологію меж. На її думку, межі в освіті дають можливість: а) здійснювати силовий тиск; б) забезпечувати регулювання. Наявність меж необхідна, але залишатися в цих рамках – не-

розумно й небезпечно, оскільки це неминуче призведе до деградації.

В умовах глобалізації актуальною стає проблема розмежування, тобто руйнування кордонів, яка є аспектом глобалізації. С. Робертсон вважає, що відкриття кордонів має бути збалансованим, аби не призвести до хаосу. Механізм розмежування вона мислить так: потрібно спочатку зняти межі всередині навчальних закладів, усередині країн, а потім уже – кордони між країнами. Цей підхід висвітлено в такій її тезі: перш ніж відкрити кордони для глобального простору, потрібно відкрити межі всередині країни. Після вивчення й усвідомлення, що саме знаходиться всередині, з’являється бажання й потреба вивчити те, що зовні.

С. Робертсон вважає, що в умовах глобального світу потрібна нова освітня стратегія, яку вона називає прискорювальною. Кінцева мета такої стратегії – відкриття кордонів між системами: держава – освіта – громадянин. С. Робертсон виділяє чотири тенденції, які характеризують розвиток освіти в сучасному світі: денационалізація, роздержавлення, розбиття на сектори та деполітизація, що сприяють ліквідуванню кордонів. Але, стимулюючи „визвольний потенціал освіти”, ми повинні усвідомлювати геополітичні й соціальні наслідки таких дій, а також можливі соціальні ризики [4, с. 21 – 22].

На конгресі працювало 14 тематичних груп, проблематика яких співвідносилася з проблемами встановлення кордонів і розмежування в міжнародній перспективі:

1. Управління освітою, освітня політика в межах кордонів і поза ними.
2. Компаративна освіта: перегляд теорій і методів.
3. Освіта, конфлікт і модуляція всередині спільнот.
4. Розкриття якості освіти.
5. Переформований навчальний план.
6. Критичні перспективи підготовки вчителів.

7. Ідентичність, простір і різноманітність в освіті.

8. Освіта, людський і соціальний розвиток, можливості.

9. Нові технології та доступність навчання.

10. Освіта і права дітей в глобалізованому світі.

11. Освіта, політика домінування, „придусувані” мови та мови, що зникають.

12. Приватизація та маркетингізація в освіті.

13. Освіта, міграція, громадянство й держава.

14. Міжтематичні групи (семінари, симпозиуми, круглі столи).

Неважко помітити, що проблематика тематичних груп також виходить за межі змісту вітчизняної педагогіки та має більше підстав бути зарахованою до так званої „едукології” – наукової дисципліни, яка охоплює всі знання, пов’язані з освітою.

Отже, проведений порівняльний аналіз характеру й проблематики компаративних досліджень у зарубіжних країнах і в Україні дозволяє виділити в них спільне й відмінне.

Передусім підкреслимо, що зарубіжна й вітчизняна педагогічна компаративістика, незважаючи на різну історію й традиції, усе ж мають спільну спрямованість – сприяти взаємозбагаченню освітніх систем, підвищенню ефективності освітньої діяльності. Спільною також є зацікавленість педагогів-компаративістів у міжнародному співробітництві, оскільки в сучасній освіті наявна значна кількість проблем, які можуть бути вирішені тільки зусиллями вчених різних країн.

Найбільш суттєвими відмінностями зарубіжних компаративних досліджень є їхній міждисциплінарний і проблемний характер, фундаментальність та високий прогностичний потенціал, здатність впливати на обґрунтування й реалізацію освітніх стратегій. Вітчизняні порівняльно-педагогічні дослідження поки що орієнтуються переважно на

вивчення педагогічного досвіду окремих країн, до того ж занадто конкретних і дрібних його аспектів. Їх відрізняє монодисциплінарність, намагання за будь-яких умов забезпечити практичну значущість отриманих результатів, які мають допомогти у вирішенні проблем вітчизняної педагогічної теорії й практики.

Ураховуючи, що контекстом сучасної вітчизняної порівняльної педагогіки є взаємопов’язаний і взаємозалежний світ, інтеграція в європейську і світову спільноту, вона повинна піднятися на вищий щабель узагальнення, об’єднати свої зусилля з іншими науками, що вивчають освіту, і зосередитися на аналітичних дослідженнях системи, потенціалу, функцій освіти з урахуванням місця нашої країни у світовій структурі.

Література

1. Бражник Е. И. Особенности методов сравнительных педагогических исследований / Е. И. Бражник // Исследовательская культура : методы, приемы, процедуры. – СПб., 2005. – С. 47 – 53.

2. Лавриченко Н. Європа освіти і порівняльна педагогіка в їх обоєпільному поступі / Н. Лавриченко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – № 1. – С. 10 – 17.

3. Оливера К. Э. К теории сравнительной педагогики / К. Э. Оливера // Перспективы. Вопросы образования. – 1989. – № 2 (66). – С. 15 – 30.

4. Bordering, Re-Bordering and New Possibilities for Change in Education and Society. The 14th World Congress of Comparative Education Societies, Istanbul, 2010, 14 – 18 June. Istanbul, 2010.

5. Holmes B. Trends in Comparative Education. – *Prospects*, v. XV., No. 3, 1985.

6. Masemann V., Bray M., Manzoni M. Histories of the World Council of Comparative Education Societies and its Members. Hong Kong, 2007.

* * *

Курило В. С., Ваховський Л. Ц. Проблеми освіти в контексті сучасних компаративних досліджень (за матеріалами XIV Всесвітнього конгресу з компаративної освіти)

У статті на основі порівняльного аналізу виокремлено спільне й відмінне в характері й проблематиці сучасних вітчизняних і зарубіжних компаративних досліджень. Виявлено та проаналізовано головні тенденції, проблематику та розташування акцентів у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Схарактеризовано основні питання, розглянуті на XIV Всесвітньому конгресі з порівняльної освіти, розкрито роль порівняльної педагогіки у формуванні єдиного освітнього простору. Автори підкреслюють необхідність розгляду педагогічних проблем з погляду соціології, філософії, економіки, психології, історії, лінгвістики та інших наукових галузей.

Ключові слова: порівняльна педагогіка, Усесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти, Усесвітній конгрес з порівняльної освіти, спільне й відмінне в компаративних дослідженнях.

Курило В. С., Ваховский Л. Ц. Проблемы образования в контексте современных компаративных исследований (по материалам XIV Всемирного конгресса по компаративному образованию)

В статье на основе сравнительного анализа выделено общее и отличное в характере и проблематике отечественных и зарубежных компаративных исследований. Выявлены и проанализированы основные тенденции, проблематика и распределение акцентов в исследованиях отечественных и зарубежных учёных. Охарактеризованы основные вопросы, рассмотренные на XIV Всемирном конгрессе по сравнительному образованию, по-

казана роль сравнительной педагогики в формировании единого образовательного пространства. Авторы подчёркивают необходимость рассмотрения педагогических проблем с точки зрения социологии, философии, экономики, психологии, истории, лингвистики и других научных отраслей.

Ключевые слова: сравнительная педагогика, Всемирный совет сообществ по сравнительному образованию, Всемирный конгресс по сравнительному образованию, общее и отличное в компаративных исследованиях.

Kurylo V. S., Vakhovs'ky L. Ts. Education in the Context of Modern Comparative Research (on the Basis of the Proceedings of the 14th World Congress of Comparative Education Societies)

On the basis of comparative analysis, the article outlines the common and the special in the nature and research areas of Ukrainian and foreign comparative research. Major trends, research areas, and a focus in the research by Ukrainian and foreign scholars are revealed and analyzed. The core issues, discussed during the 14th World Congress of Comparative Education Societies, are characterized. The role of comparative education in the formation of a single educational space is emphasized. The authors underline the need for the discussion of educational issues from the point of view of sociology, philosophy, economics, psychology, history, linguistics, and other academic fields of study.

Key words: comparative education, the World Council of Comparative Education Societies, World Congress of Comparative Education Societies, the common and the special in comparative research.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.